

Out of Art – actuele outsider art/contemporary outsider art

Kim Noble

Volgens kenners komt de kunst van ware 'outsiders' tot stand in een 'geestestoestand van extreem veranderd bewustzijn', in afzondering en verwarring. Voor niemand geldt dat méér dan voor de vrouw die regelmatig in het holst van de nacht opstaat om in haar atelier te schilderen. Maar zij is het lang niet altijd zelf die wakker wordt en de kwast ter hand neemt. Soms is het een volwassen man, een vijftienjarig meisje, een klein kind of een andere onbekende.

Mijn eerste introductie met het werk van Kim Noble vond plaats op de website van kunstverzamelaar Charles Saatchi, waar ik in 2006 stuitte op een grote hoeveelheid schilderijen van één kunstenaar, met een wel zeer opvallende diversiteit. De werken waren afwisselend confronterend, lieflijk, complex, primitief, verfijnd, gewelddadig, sereen, verward en dynamisch. Tevens was er sprake van diverse stijlen en een sterk uiteenlopende beeldtaal en thematiek. Voor de oppervlakkige toeschouwer viel er geen touw aan vast te knopen. Het leek gemaakt door verschillende mensen?

Behangpapier

Kim Noble (1961) bracht vanaf haar vroege puberteit ruim twintig jaar af en aan in psychiatrische inrichtingen door, vaak als gevolg van een gedwongen opname. Door de jaren heen werden er verschillende diagnoses gesteld, van schizofrenie en depressie, tot hysterische amnesie, anorexia nervosa en boulimie. Geen enkele behandeling bleek echter effectief.

In 1996 nam Kim deel aan een onderzoek naar ritueel trauma, opgezet door artsen van een kliniek voor dissociatieve studies. Zij stelden vervolgens een definitieve diagnose; Kim lijdt aan dis, ofwel een Dissociatieve Identiteitsstoornis (Meervoudige Persoonlijkheidsstoornis), die mogelijk veroorzaakt is door (seksueel) geweld in haar vroege jeugd. Kims identiteit is opgesplitst in meer dan twintig verschillende persoonlijkheden ('alters'), die afwisselend de controle over haar lichaam overnemen. Er zijn vrouwen en mannen bij, maar ook tieners en kleine kinderen. De meesten hebben een eigen naam en specifieke uiterlijke kenmerken, gedragingen en voorkeuren. Een belangrijk symptoom van de ziekte is geheugenverlies, als gevolg van 'switches'. Een switch vindt plaats als de aanwezige persoonlijkheid zich onveilig voelt door, vaak onbewuste, prikkels. Dit kan een opmerking zijn, een geur of iets anders dat een oude herinnering naar boven dreigt te halen. Het gevolg is een spontane switch naar een andere alter die deze herinnering niet deelt, zodat een flashback voorkomen wordt.

Sinds de dis diagnose is Kim niet meer opgenomen geweest. Tegenwoordig leeft zij zelfstandig met haar 11 jarige dochter in Londen, hierbij ondersteund door een psychiatrisch supportteam. In 2004 kreeg zij een creatief therapeut toegewezen, die haar aanmoedigde wat te tekenen of te schilderen op de achterkant van behangpapier. Het uitgangspunt van deze benadering is dat creatieve processen bij getraumatiseerde mensen een opening kunnen bieden naar het, anders ontoegankelijke, persoonlijk verleden. Bij Kim sloeg deze aanpak aan. Omdat het schilderen allerlei emoties oproept, vonden tijdens de sessies regelmatig switches plaats en één voor één traden verschillende persoonlijkheden naar voren die begonnen te schilderen.

Ontmoeting

"Ik weet niets van misbruik of geweld in mijn jeugd", zegt Kim. "Ze proberen het me wel te vertellen, maar ik wil het niet horen. Zodra in het verleden iemand erover begon, vond direct een switch plaats en verdween ik weer een tijdje."

Ik spreek haar op een ochtend in juli en bel per ongeluk te vroeg, maar Kim lacht mijn verontschuldiging weg, "Ik ben al uren wakker", zegt ze in een rap Cockney accent, "ik sta iedere nacht om 3 uur op om te schilderen, zo heb ik nog voldoende tijd voordat mijn dochter naar school moet. Maar ik ben het niet altijd zelf die aan het werk gaat, ik heb daar geen controle over. Door in het atelier om me heen te kijken, kan ik wel zien wie er onlangs is geweest. Sommige persoonlijkheden komen regelmatig naar voren om aan hun schilderijen te werken, bij anderen verstrijkt veel meer tijd voordat zij zich weer via hun werk openbaren". Opvallend genoeg gebruikt Kim afwisselend het enkelvoudig en meervoudig persoonlijk voornaamwoord in verwijzing naar zichzelf.

Op de vraag of schilderen de innerlijke onrust waarmee dis gepaard gaat verlicht, antwoordt zij "Vroeger hadden wij weinig te doen en dit veroorzaakte spanningen. In 2004 zijn we vrij plotseling gaan schilderen en dat heeft inderdaad meer rust gebracht. Enige training heb ik niet gehad. Destijds was ik eigenlijk nauwelijks bekend met schilderkunst, mijn kennis reikte niet verder dan de zonnebloemen van Van Gogh en de klaprozen van Monet. En ik

kende de naam van Lucian Freud omdat ik met zijn dochter in een inrichting had gezeten. Van Outsider Art, de categorie waaronder onze kunst nu wordt geschaard, had ik nog nooit gehoord”.

Kims werk wordt wel vergeleken met dat van een visionair kunstenaar, met dit verschil dat haar lichaam in een schemertoestand niet wordt overgenomen door metafysische visioenen maar door de verschillende persoonlijkheden. Op een enkeling na leven deze in een extreme vorm van afzondering, een deel van de tijd zijn zij afwezig in de fysieke werkelijkheid. Sommigen van hen zijn zich ervan bewust deel uit te maken van een gefragmenteerde persoonlijkheid, anderen weten dat niet of verwerpen het idee. Zij zijn gaan schilderen ter bevestiging van hun eigen, unieke identiteit. Van sommigen is nagenoeg niets bekend. Anderen komen vaker naar voren, en hebben zelfs een eigen e-mailadres waar zij bereikbaar zijn. Zo heb ik met enkele van hen gecommuniceerd over hun leven en werk.

Ken

Ken Shaw is tot op heden de laatste alter die is gaan schilderen. Hij schrijft dat hij 21 jaar is en homoseksueel. Hij is dol op treinen, voetbal en uit eten gaan. Hij haat nachtclubs. Op een dag in 2008 ging hij het atelier in en probeerde een trein te schilderen om vervolgens te ontdekken dat hij het helemaal niet kón. “Zelfs een abstracte trein lukte niet. Uit frustratie smeed ik het doek tegen de muur, draaide het een paar keer rond, en trok het er vervolgens af. Wat ik overhield was een mengeling van kleuren die afzonderlijk nog steeds helder oogden. In de patronen zag ik dansende en vliegende mensen. Dus maakte ik nog een schilderij, en nog een. Steeds paste ik diezelfde werkwijze toe, en steeds leek er iets verborgen te zijn in de patronen van het schilderij dat eruit wilde komen, dat facet versterkte ik.”

Hij gaat later ook portretten schilderen, honingzoete, dromerige gezichten, geïnspireerd door vrouwelijke medepatiënten die hij tijdens zijn opname in een psychiatrische kliniek had geobserveerd. Hij vertelt “Sommige meisjes probeerden zich op te maken en liepen zo de hele dag rond, met dikke oogschaduw om hun ogen, en vuurrode lippenstift op hun gezicht en tanden. Ik hield van die verwrongen gezichten, zo lelijk en tegelijk zo mooi”. Ken lijdt aan slapeloosheid en schildert regelmatig 's nachts, maar Kim kent hij niet.

Ria

Ria Pratt is 15 jaar en maakt deel uit van een ‘geprogrammeerde drie-eenheid’, samen met de alters Jade en Missy. Omdat Ria niet spreekt, doet Jade het woord, “Wij leven in de stad van licht; een prachtige, vredige plek gemaakt van kristallen. Wat Pratt moeilijk vindt, is dat niemand mag praten in de stad van licht. In de binnenwereld praat zij, en in jouw wereld schildert zij. Pratt hoopt dat mensen haar werk walgelijk vinden, en dat ze het haten”.

Ria is de enige persoonlijkheid wier werk mogelijk verwijst naar traumatische jeugdervaringen. In haar schilderijen zien we volwassen figuren gewelddadige (seksuele) handelingen uitvoeren met kinderen, afgebeeld in vrolijke kleuren. De gebeurtenissen spelen zich af in lege kamers, vaak weergegeven als een oplopend, hellend vlak. Zoals veel ongeschoolde kunstenaars heeft zij moeite met perspectief. Vooral deze eenvoud van visuele elementen geeft Ria's werk een sterk sinister karakter.

Ongetwijfeld het meest aangrijpend is Wrong Time, een schilderij in twee delen. In het rechterdeel zien we tegen een inktzwarte achtergrond een nietig mensfiguurtje (ogenschijnlijk een baby), omrand als in een doodskist. Dit beeld wordt ter linkerzijde gecompleteerd door een versje, in rood spiegelschrift aangebracht op een vlak van pasteus, stralend wit “The bells ring out, They say the right sperm, the right egg, the right time, Wrong Time”. Tekst en beeld vormen hier gelijkwaardige elementen. “Pratt zegt dat haar gedicht de vele keren beschrijft dat een kind dacht te zullen sterven onder de handen van een aanrander, wat dan toch niet gebeurt. En nadat er zoveel seksueel misbruik heeft plaatsgevonden, krijgt zij toch geen baby. Hier verwijst ook de titel naar: Wrong Time”, aldus Jade.

Bonny

Bonny Clyde was tot een paar jaar terug de dominante persoonlijkheid, de moederfiguur. Een diep verlangen naar menselijk contact vormt het belangrijkste thema in haar werk. Enkele jaren terug vertelde zij mij “Totdat ik ging schilderen, had ik nog nooit iets gevoeld. Gaandeweg ben ik mens geworden”. Bonny's vroegste schilderijen tonen rigide, robotachtige figuren, die door hun gesimplificeerde anatomische kenmerken toch heel menselijk en kwetsbaar ogen. Naarmate Bonny zelf als het ware meer ‘ontdooide’, werden de lijnen vloeiender en ontstond in haar werk een spanningsveld tussen beweging en stilstand.

Tegenwoordig lijkt haar leven echter voornamelijk in het teken te staan van het laatste. Nu zij niet langer de dominante persoonlijkheid is, heeft zij nog maar weinig tijd tot haar beschikking. Haar nieuwste schilderijen lijken zonder uitzondering gewijd aan het thema oorlog, bonte schakeringen hebben plaats gemaakt voor camouflagekleuren. Bonny zegt “Mijn recente werk, zoals Haunted Self, handelt over het feit dat ik me opgejaagd voel, en over de dood. De dood in de binnenwereld die ik dagelijks vrees. Ik weet simpelweg niet wanneer ik weer

zal verdwijnen, en of ik dan ooit nog terug kom”.

“Interne groepsexpositie”

Een tentoonstelling zoals in het Amstelpark is wat Kim een “interne groepsexpositie” noemt.* Zij heeft een sterke voorkeur voor deze aanpak. “Toen ik in 2005 binnenstapte bij de eerste groepstentoonstelling die we ooit hadden, en onze werken naast elkaar zag hangen, besepte ik ‘hier staat voor de eerste keer gezamenlijkheid centraal, in plaats van de onderlinge verschillen’. Dit is het meest ‘samen’ dat we ooit zullen zijn. Ik weet dat ik de andere persoonlijkheden niet zal leren kennen, behalve door hun schilderijen.”

Dit geldt tevens voor de toeschouwer. Kims oeuvre stelt ons in staat een glimp op te vangen van mensen wier gezicht niet gezien en wier stem niet gehoord kunnen worden: onbekenden.

Enkele dagen na mijn telefonisch interview met Kim ontvang ik een e-mail van de alter Patricia King. Hierin schrijft zij “Ik, Patricia, ben de dominante persoonlijkheid, en ik ben degene die onlangs met jou heeft gesproken. Het is misschien verwarrend, maar ‘Kim’ is nog enkel de naam van het lichaam. Kim zelf is al jaren niet meer aanwezig. Vermoed wordt dat zij slaapt, ergens in de binnenwereld”.

* Tentoonstelling ‘Out of Art presenteert: Ik ben ik’, Het Glazen Huis, Amstelpark, Amsterdam, 4 t/m 24 december 2009, do t/m zo 12 - 16 uur, www.out-of-art.nl

Tekst: Eva von Stockhausen

Eva von Stockhausen is historicus en museoloog. Zij volgt het werk van Kim Noble sinds enkele jaren.

www.kimnoble.com

